

*Др Дарко Т. Димовски, доцент
Универзитет у Нишу
Правни факултет у Нишу*

*Др Миомира П. Косић, редовни професор
Универзитет у Нишу
Правни факултет у Нишу*

ПРИМЕНА РЕСТОРАТИВНЕ ПРАВДЕ НА СЛУЧАЈЕВЕ СЕКСУАЛНЕ ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ*

Сажетак: *Полазећи од одређења ресторативне правде од стране бројних писаца кривичноправне мисли, аутори наглашавају да постоје два модела ресторативне правде – диверзиони и терапеутички. Док је суштинска диверзиони модел ресторативне правде „скрепање“ од кривичног постојања и изрицање алтернативних кривичних санкција, терапеутички модел се ограда у осуди окривљеног, уз поклањање посебне пажње жртвама с циљем њеног оснаживања и превазилажења свих недаћа извршеног кривичног дела. У наставку рада, аутори представљају два случаја терапеутичког модела ресторативне правде како би илустрирали њен значај. На крају рада аутори исписују употребу увођења терапеутичког модела ресторативне правде у кривично законодавство Републике Србије.*

Кључне речи: *ресторативна правда, сексуална делинквенција, силовање.*

Увод

Ресторативна правда је, као појам, први пут употребљена у касним седамдесетим годинама XX века. Криминолог Брајтвајт (Braithwaite) под њом подразумева процес чији је циљ поправљање штете жртвама, локалној заједници и учиниоцу до које је дошло извршењем кривичног дела.¹ Кривично право даје одговор на питање о томе који је закон прекршен, ко га је

* Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179046, Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије

¹ Strickland, A., *Restorative justice*, Petera Lang Publishing, New York, 2004, p. 1.

прекршио и коју кривичну санкцију треба изрећи извршиоцу кривичног дела да би се постагла сврха изрицања кривичних санкција. За разлику од система кривичног права који је окренут ретрибуцији, рестауративна правда је усмерена интересима учиниоца кривичног дела, оштећеном лицу и локалној заједници. Рестауративна правда омогућава да извршилац кривичног дела, оштећени и локална заједница заједно одлуче о конкретном друштвеном одговору на тачно одређено кривично дело.² Иако на први поглед изгледа да су ретрибутивна и рестауративна правда на супротним странама и да су међусобно супротстављене, неки писци, попут филозофа права Конрада Брунка (Conrad Brunk), истицали су да оне имају много тога заједничког. Наиме, и ретрибутивна и рестауративна правда теже постизању реципроцитета, који је нарушен извршеним кривичним делом. Ретрибутивна и рестауративна правда, када дође до извршења кривичног дела, имају за циљ постизање пропорционалног односа између кривичног дела и реакције друштва. Међутим, њихова разлика се огледа у начину на који ће то бити учињено, јер жртва заслужује „нешто“, док извршилац кривичног дела дугује „нешто“. Ретрибутивна правда тежи кажњавању извршиоца кривичног дела, што је, међутим, често контрапродуктивно и за њега и за жртву. За разлику од ретрибутивне правде, рестауративна правда има за циљ признавање штете, која је нанета жртви, и потребу да проактивним приступом „натера“ извршиоца кривичног дела да прихвати одговорност за оно што је учинио. Другим речима, рестауративна правда тежи враћању у нормалу живота жртве и учиниоца.³

Пенолог Маршал (Marshall) одређивао је рестауративну правду "као процес помоћу кога стране, од којих свака учествује у дотичном кривичном делу, долазе заједно да колективно реше како да савладају последице злочина и његове импликације у будућности."⁴ Норвешки теоретичар Нилс Кристи (Nils Christie) сматрао је да кривично дело представља конфликт, и да је као такав својина оних који су на неки начин повезани са њим (учинилац, жртва и локална заједница), а не оних (правника) који га на неки начин краду. Као такво, кривично дело треба да представља основу на којој ће заинтересоване стране постићи договор о друштвеном одговору (компензацији) за извршено кривично дело. Кристи наводи да "рестауративна правда представља бољи одговор на криминалитет јер је карактери-

² Димовски, Д., Илић, И., *Могућности примене инструментарија рестауративне правде у кривичном поступку према малолетницима*, Кривичноправни положај и социјалноправна заштита малолетника, Правни факултет Универзитета у Нишу и Центар за социјални рад „Свети Сава“, Ниш, 2012. година, стр. 90.

³ Zehr, H., Gohar, A., *The little book of restorative justice*, pp. 59-60. Видети: <http://www.unicef.org/tdad/littlebookrjpakaf.pdf>, приступ 09.11.2013. године

⁴ Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Пенологија*, СБЕН, Ниш, 2006. година, страна 101.

ше непосредна комуникација оних који су у конфликту, а која треба да доведе до компензације."⁵

Иако се сматра да је појам "ресторативна правда" први употребио Алберт Еглаш (Albert Eglash) 1977. године, основе ресторативне правде можемо наћи у култури племена Маора са Новог Зеланда,⁶ у којој је постојао вид окупљања и дискусије племена поводом извршења друштвено опасног дела и доношења одлуке о санкцијама према извршиоцу таквог дела.⁷ Криминолог Брајтвајт (Braithwaite) сагласан је са ставом да су корени ресторативне правде веома стари, истичући да су принципи ресторативне правде били водећи модел друштвене реакције у западним и источним цивилизацијама.⁸

Два облика ресторативне правде

Постоје два модела ресторативне правде – диверзиони и терапеутски. Диверзиони модел ресторативне правде је више окренут извршиоцу кривичног дела, при чему се он спроводи уместо кривичног поступка, чиме се обезбеђују алтернативне санкције. Заговорници овог модела ресторативне правде сматрају да је кривични поступак препун одређених предрасуда, као и да је према појединим извршиоцима кривичних дела боље и ефикасније да се поступа ван зидина пенитенцијарних установа. Применом диверзионог модела ресторативне правде олакшава се ресоцијализација извршиоца кривичног, при чему долази до помирења са жртвом и локалном заједницом.⁹

Развојем ресторативне правде повећавали су се различити типови диверзионог модела – конференција ресторативне правде за младе делинквенте (restorative justice conference),¹⁰ скретање са вођења кривичног поступка (pretrial diversion),¹¹ диверзиони програм намењен за малолетнике,

⁵ Ђопић, С., „Појам и основни принципи ресторативне правде“, *Темуда*, број 1, година 10, Прометеј, Београд, 2007. година, страна 27.

⁶ Више о историјском развоју ресторативне правде наћи у: Gavrielides, T., *Restorative justice practices: from the early societies to the 1970s*, Internet Journal of Criminology, 2011. Видети: http://www.internetjournalofcriminology.com/Gavrielides_Restorative_Practices_IJC_November_2011.pdf, приступ, 09.11.2013. године

⁷ Димовски, Д., *Примена ресторативне правде у малолетничком кривичном праву*, Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије, Центар за публикације, Ниш, 2009. година, стр. 400.

⁸ Strickland, A., op. cit., p. 2.

⁹ Miller, S., *After the crime: The power of restorative justice dialogues between victims and violent offenders*, New York University Press, New York, 2011, p. 12.

¹⁰ Више видети: Elrod, P., Ryder, S., *Juvenile Justice: A Social, Historical, and Legal Perspective*, Jones & Bartlett Learning, Burlington, 2004, pp. 177-179.

¹¹ Више видети: Strickland, A., op. cit., pp. 66-67.

који су вршили кривична дела под утицајем психоактивних супстанци (Chemical Awareness Program), диверзиони програм специјализован за малолетне лопове (Theft Awareness Program), диверзиони програм намењен малолетним лицима која су се бавила нелегалном трговином дуваном (Tobacco Awareness Class)¹² и други.

За разлику од диверзионог модела ресторативне правде, терапеутски модел ресторативне правде спроводи се након осуде окривљеног, уз поклањање посебне пажње жртви с циљем њеног оснаживања и превазилажења свих недаћа извршеног кривичног дела. Бројни заговорници ресторативне правде наглашавају значај потреба жртве у укупном сагледавању реакције друштва на извршено кривично дело. Овај модел ресторативне правде највећу примену има код кривичних дела сексуалног насиља, у којима се жртва и насилник познају. У кривичним делима, у којима је починилац мушког пола, а жртве су особе женског пола, постоји несразмера у погледу моћи између починиоца и жртве. Терапеутски модел ресторативне правде се може применити и код кривичних дела са смртних исходом – убиства.¹³ Диверзиони модел ресторативне правде не даје посебне резултате у погледу превазилажења односа надмоћи починиоца у односи на жртву, уз могућност ревиктимизације жртве. Стога терапеутски модел ресторативне правде надомешћује недостатке диверзионог модела и поклања посебну пажњу потребама жртве родно заснованог насиља.¹⁴

Ресторативна правда и сексуална делинквенција

Реакција државних органа према жртвама сексуалног насиља често је обележена секундарном виктимизацијом, што доводи до вођење кривичног поступка, који је препун одређених препрека, при чему долази до оне-

¹² Више видети: http://www.ci.oakdale.mn.us/index.asp?Type=B_BASIC&SEC=%7BC613119C-F306-40AF-B8B2-B8090E8EA2DA%7D, приступ 02.11.2013. године

¹³ Ретрибутивна правда, као основни начин реакције државе и друштва на почињено убиство, није давала адекватне резултате. Због тога су неки криминолози и пенолози веома смело предложили концепт ресторативне правде. То не значи потпуно искључење вишевековног начина реакције на најтеже облике криминалитета насиља, већ њихово међусобно преламање. Тако је, према професору Марку Умбрејту, најбољи пример за концепт ресторативне правде и убиства случај Саре, чији је отац убијен, и његовог убице по имену Џеф. Он је после двадесетогодишње казне затвора стекао право на условни отпуст. Чувши за такву могућност, Сара се осетила рањивом и бесном. Потражила је помоћ професора Умбрејта, који је организовао неку врсту медијације између ње и убице. Сара је једва после 4 минута успела да каже како се осећа. Након тога, Џеф је испричао своју верзију догађаја и како је само убиство имало утицај на његов живот. На интервјуу после медијације, Сара је рекла да је виђење са Џефом било као ходање кроз ватру која односи њен бол. Видети: Димовски, Д., *Криминолошко одређење убиства – докторска дисертација*, Ниш, 2012. година, стр. 3.

¹⁴ Miller, S., op. cit., p. 12.

могућавања доношења правноснажне осуђујуће пресуде. Другим речима, кривично право није дало адекватан одговор на положај жртве сексуалног насиља. Стога су теоретичари кривичног права тражили алтернативне начине реакције у виду примене основних принципа ресторативне правде, у случајевима силовања и осталих облика сексуалне делинквенције.

Иако бројни кривичноправни теоретичари нису сагласни са применом ресторативне правде на случајеве сексуалног насиља, истраживања су показала да су жртве задовољне процесом ресторативне правде, јер им је на тај начин омогућено да се њихова страна „приче“ (кривичног дела) сагледа на целовитији начин, уз обраћање посебне пажње на нанете повреде приликом извршења сексуалног деликта.¹⁵ На овај начин долази до оснаживања жртве, уз избегавање евентуалне ситуације да жртва сама себе криви за извршено кривично дело.

Међутим, с правом се поставља питање могућности примене ресторативне правде на ове случајеве. Наиме, када дође до извршења одређеног сексуалног деликта неминовно је вођења кривичног поступка и доношење осуђујуће пресуде, при чему примена ресторативне правде може да доведе до сматрања да сексуално насиље према женама није значајно. Поред овог недостатка, ресторативна правда је повезана с још неколико потенцијалних проблема, који спутавају њену већу примену, као што су могућност ревиктимизације, ризика по безбедност жртве и изрицање другачије врсте санкција.¹⁶ Ипак, примену ресторативне правде не треба унапред искључити. Приликом и након вођења кривичног поступка, чије је основно обележје ретрибутивна правда, може се применити ресторативна правда, као саставни део кривичне санкције.¹⁷

Посматрајући особености модела диверзионе правде, у односу на терапеутски модел, претпоставка је да се потоњи може знатно успешније применити код сексуалне делинквенције. Наиме, терапеутски модел ресторативне правде код сексуалне делинквенције огледа се у неколико битних ствари. За успешно спровођење ресторативне правде неопходно је организовати окупљања жртве, извршиоца и њихових породица. Током самог поступка ресторативне правде, посебан медијатор побринуће се да извршилац неког кривичног дела из области сексуалне делинквенције потпише изјаву о прихватању одговорности за почињено кривично дело, док ће се,

¹⁵ McGlynn, C., Westmarland, N., Godden, N., *Is restorative justice possible in cases of sexual violence?* Lea school researching briefing no. 1, p. 2. Видети: <https://www.dur.ac.uk/resources/glad/ResearchBriefing1-Isrestorativejusticepossibleincasesofsexualviolence.pdf>, приступ 29.10.2013. године

¹⁶ Видети: <http://nicolewestmarland.pbworks.com/w/file/fetch/48537299/Clare%20McGlynn%20presentation.pptx>, приступ 30.10.2013. године

¹⁷ McGlynn, C., Westmarland, N., Godden, N., *loc. cit.*

након тога, омогућити жртви да опише како је кривично дело утицало на њу. После описивања како је кривично дело утицало на жртву, потребно је да извршилац саопшти да је разумео какве су последице његовог понашања. Последњи стадујим поступка ресторативне правде је прављење плана обештећења, на основу којег ће се тачно знати шта починилац треба конкретно да уради како би надокнадио „штету“.¹⁸

У Сједињеним Америчким Државама постоји програм ресторативне правде, под називом RESTORE (Responsibility and Equity for Sexual Transgressions Offering a Restorative Experience), у округу Пима (Аризона), који се примењује на случајеве сексуалне делинквенције. Како би се уопште применио поступак ресторативне правде на случајеве сексуалне делинквенције неопходна је испуњеност одређених услова: 1) да старост извршиоца кривичног дела буде најмање 18 година; 2) да је примарни делинквент; 3) да је оптужен за силовање лица које му је познато, или да је оптужен за неко блаже дело из области сексуалне делинквенције и 4) да су обе стране пристале да учествују у поступку ресторативне правде. Резултати су показали промену у ставовима извршилаца у разумевању последица које су нанели жртвама сексуалне делинквенције.¹⁹

Иако је сврха овог програма избегавање вођења кривичног поступка за учињено кривично дело из области сексуалне делинквенције, што упућује на диверзиони модел ресторативне правде, сматрамо да се концепт програма RESTORE може применити и код терапеутског модела ресторативне правде. Case study анализа два случаја примене ресторативне правде код кривичног дела силовања најбоље илуструје бенефите овог поступка.

Пример за илустрацију имплементације терапеутског модела ресторативне правде код случајева сексуалног насиља направљен је почетком 2010. године. Наиме, тада је одржана конференција о ресторативној правди на којој се појавила жена под псеудонимом Луси (Лусу). Она је била жртва сексуалног насиља од стране мушког члана своје породице неколико деценија раније. На самој конференцији је направљено мини истраживање које се састојало од интервјуисања четворо учесника научног скупа о њиховим очекивањима и искуствима поводом случаја жртве сексуалног насиља по имену Луси. Након тога обављен је разговор са жртвом, стручним лицем за помоћ жртвама сексуалног насиља, који јој је помогао да превазиђе трауме сексуалног злостављања, детективом задуженим за овај случај насиља, као и модератором конференције.

¹⁸ Sisti, D., Caplan, A., Rimon-Greenspan, H., *Applied Ethics in Mental Health Care: An Interdisciplinary Reader*, Massachusetts Institute of Technology, 2013, p. 156.

¹⁹ Ibidem

По речима Луси, сексуално насиље пријавила је пре пар година. Приликом вођења разговора са стручним лицем у вези самог силовања и сексуалног злостављања дошло се до предлога о примени ресторативне правде у конкретном случају. Луси је желела да се суочи са починиоцем, при чему је изговорила реченицу: „Желим само да ме чује.“ Приликом самог процеса ресторативне правде, силоватељ је признао кривично дело, уз давање објашњења зашто је то урадио. Иако је разговор са силоватељем на почетку био изузетно тежак за Луси, успела је да увиди да је ово први пут да силоватељ признаје да је починио различита кривична дела из сексуалне делинквенције према њој и да зна да јој је на тај начин проузроковао патњу и бол. Након тога, Луси је причала о томе како је вршење кривичног дела утицало на њу, уз истицање да силоватељ пре тога није знао како је и колико само силовање и сексуално злостављање имало утицаја на њу. Силоватељ се извинио Луси, али она то није прихватила. Због примене принципа ресторативне правде у конкретном случају дошло је до одређењених позитивних последица. Наиме, прва последица се огледа у томе да је силоватељ престао да покушава да, преко одређених чланова породице, ступи у контакт са њом. Друга последица вођења ресторативне правде је могућност да Луси одбаци сопствену кривицу за оно што јој се догодило. Другим речима, ресторативна правда помогла јој је да себе види искључиво као жртву, а њега као силоватеља и насилника. Значај вођења разговора се може илустровати реченицом, коју је изговорила Луси, да је боље за силоватеља то што је могао да чује своју жртву него да оде у затвор.²⁰

Успешна примена ресторативне правде захтевала је темељну припрему. Тако је Луси, заједно са стручним лицем, три месеца припремала основу за сусрет са својим насилником. Припрема сусрета огледала се у разматрању свих могућих ситуација, у којима се може наћи Луси током примене ресторативне правде, од оних са најгорим исходом, до оних који имају најбољи исход. Уједно, током саме припреме долазило је до одређењених сумњи у могућност примене ресторативне правде. Наиме, стручно лице је сматрало да ресторативна правда носи у себи опасност, тако да се може схватити као „превара“ са пуно опасних ситуација. Међутим, Луси је инсистирала на даљим припремама за спровођење поступка ресторативне правде.²¹

Поред овог случаја, могуће је навести још неколико сличних ситуација, из којих се виде сви бенефити спровођења овог поступка. Тако се, на пример, Џоана Ноддинг (Joanne Nodding), иначе жртва силовања, сусрела са

²⁰ Видети: <http://nicolewestmarland.pbworks.com/w/file/fetch/48537299/Clare%20McGlynn%20presentation.pptx>, приступ 30.10.2013. године

²¹ McGlynn, C., Westmarland, N., Godden, N., op. cit., p. 3.

својим силоватељем у оквиру поступка ресторативне правде. До сусрета је дошло пет година након силовања. Џоана Нодинг је морала дуго да убеђује надлежне државне органе да јој допусте сусрет са силоватељем, јер су сматрали да би њихов сусрет, у оквиру процеса ресторативне правде, био штетан како по силоватеља, тако и по њу. До дозволе за сусрет са силоватељем дошло је због једне опаске од стране судије у поступку, који је рекао силоватељу да је уништио живот госпођи Џоани Нодинг. На ову констатацију судије, госпођа Нодинг је рекла: „*Моју да разумем зашто је судија то рекао, али ја нисам хтела да силоватељ мисли на тај начин. Делимично и због тога да не би рекао: 'Ха-ха, ја имам моћ над њом.' Ја не желим да он носи тај терет.*“²²

Жртва и силоватељ су знали једно друго пре извршења самог кривичног дела. Стога је госпођа Јоана Нодинг сматрала да су јој мале шансе да је силоватељ остави у животу. Ипак, она је преживела, при чему је имала вишеструке повреде. Убрзо је силоватељ ухапшен. Приликом саслушања није признао да је извршио кривично дело. Међутим, суочен налазима ДНК анализе, променио је исказ и признао да је силовао госпођу Нодинг. Иако је желела да се сретне са силоватељем што пре, околности јој нису дозвољавале. Наиме, годину дана после суђења стручно лице за помоћ жртвама силовања јој је предложило поступак ресторативне правде, само уколико осуђено лице на то пристане. Иако су шансе биле веома мале, дошло је до спровођења ресторативне правде после дуготрајних припрема.²³

Поступак ресторативне правде одржан је у посебној установи, при чему је госпођа Нодинг дошла прва, заједно са својим блиским пријатељем, како би одлучала где ће ко до седи. Након тога изашла је из просторије и пустила је силоватеља, који је дошао са чланом своје породице, да први уђе и седне на своје место. Убрзо је она ушла и села преко пута њега, желећи да што пре почну. Пре него што је почео сам поступак ресторативне правде, постигли су договор око основних правила: 1) поштовање могућности да неко осети потребу да ћути; 2) потребно је слушати другог док прича и не прекидати га; 3) гледање у очи током разговора; 4) уколико је једној страни потребан одмор, то ће друга страна испоштовати и 5) подршка, коју је свака од страна повела са собом, неће причати ништа, уколико се то од ње не затражи. Иако га је знала, госпођа Нодинг се борила сама са собом да не изгуби контролу, јер би на тај начин, по њеном мишљењу, он „победио“. Без обзира на то што је прошла кроз припрему за сусрет са човеком који ју је силовао, обузео ју је бес. Превазишла је то стање, бодрећи

²² Видети: <http://www.theguardian.com/society/2011/jan/27/restorative-justice-confronted-rape>, 31.10.2013. године

²³ Ibidem

себе да је на дан силовања он имао контролу над њом, тако да му неће допустити да је поново контролише.

У једном тренутку силоватељ је изговорио да му је жао што је то урадио. Он је осетио огромно олакшање, јер јој није уништио живот и свет око ње. Поступак ресторативне правде је завршен речима госпође Нодинг да му опрашта и да жели да настави нормалан живот, при чему треба да и он сам себи опрости. Поступак ресторативне правде трајао је читава два сата. Завршетком сусрета са својим силоватељем, госпођа Нодинг је осећала као да је на „врху света“.²⁴

Иако бројни кривичноправни теоретичари заступају став да је немогуће применити основне принципе ресторативне правде на тешка кривична дела, презентирани случајеви госпођа Луси и Нодинг су најбољи примери за оповргавање оваквог става. Такође, као илустрација за широк спектар примене ресторативне правде, можемо узети и резултате спроведених анкета о степену задовољства жртава, по којима је 85% жртава општег криминалитета, међу којима су и жртве сексуалне делинквенције, задовољно поступком ресторативне правде, док је стопа рецидивизма пала за 27%.²⁵ Исто тако, резултати примене ресторативне правде у Аустралији показали су да су жртве веома задовољне бенефитима поступка.²⁶

Потреба увођења ресторативне правде у случајевима сексуалне делинквенције у Србији

Успешно вођење кривичног поступка и доношење правноснажне пресуде захтева употребу различитих доказних средстава, међу којима је исказ сведока посебно значајан. С обзиром на то да је савремени кривични поступак настао као реакција на инквизициони кривични поступак, који је доминирао у средњем веку, при чему се окривљени посматрао као објекат поступка, посебна пажња је поклањана активном кривичноправном субјекту у савременом кривичном поступку. Као резултат ове тенденције дошли смо у ситуацију да маргинализујемо положај пасивног субјекта кривичноправног односа. Како је сведок врло често и оштећен кривичним делом, резултат је његова скрајнутост током вођења кривичног поступка.²⁷

²⁴ Ibidem

²⁵ Видети: <http://news.sky.com/story/900271/crime-victims-turning-to-restorative-justice>, приступ 01.11.2013. године

²⁶ Видети: <http://www.noviolence.com.au/public/seminarpapers/marykoss.pdf>, приступ 09.11.2013. године

²⁷ Димовски, Д., Илић, И., Лепир, М., *Механизми заштитне хашиких сведока и усјо-сјављање транзиционе правде*, научни скуп са међународним учешћем "Међународно хуманитарно право", Правни факултет, Косовска Митровица, 2013. година, стр. 225.

Општој дужности сведочења подлежу сви грађани. Међутим, положај оштећеног (жртве) је доста специфичан, јер се жртва кривичног дела не суочава само са примарним последицама извршеног кривичног дела, већ често и са секундарним последицама. Ове последице се отелотворују у неадекватној реакцији породице жртве, њених пријатеља или државних органа, чиме се посебно отежава положај жртве у току вођења кривичног поступка.²⁸ Другим речима, постоји тзв. секундарна виктимизација, која се огледа у поштрављању примарне виктимизације, због негативне реакције како непосредне средине жртве, тако и државних органа.²⁹

Виктимолошка истраживања су показала да свака жртва кривичног дела, а самим тим и жртва кривичних дела против полне слободе, пролази кроз четири фазе. Прва фаза се карактерише шоком, љутњом, неверицом, беспомоћношћу и осећајем кривице. У другој фази долази до деорганизације жртве, при чему јој се чини да нема поверење ни у кога. Наредне две фазе треба да означе потпуну рехабилитацију жртве и повратак у нормалан живот. Како две последње фазе подразумевају суочавање жртве са починицем кривичног дела током кривичног поступка, с циљем суочавања са реалношћу и проналажења логичног објашњења за све што јој се догодило, а често не постоји адекватна реакција полиције, тужилаштва и суда, настаје ситуација у којој се примарна виктимизација само појачава. Стога, осећај кривице код жртве траје и након завршетка кривичног поступка.³⁰

Управо последње две фазе указују на потребу увођења терапеутског модела ресторативне правде код нас. Без обзира на то што се обим кривичних дела против полне слободе, извршених од стране пунолетних лица у Републици Србији у периоду од 2008. до 2012. године кретао од 0,6 до 0,8%,³¹ постоји потреба за увођењем и применом поступка ресторативне правде код ових кривичних дела, посебно из разлога што највећи број жртва зна починиоца кривичног дела.³²

Једна од честих заблуда у вези силовања је да жртва не познаје силоваатеља. Међутим, многе студије су показале да се силоваатељи у 80% случајева мушкарци којима жртва верује, а да је у 50% случајева то био парт-

²⁸ Ђирић, Ј., *Секундарна виктимизација*, Правна ријеч, Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 2013. година, стр. 601-602.

²⁹ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић В., Аутор, *Криминологија*, Пеликант принт, Ниш, 2009. година, стр. 472.

³⁰ Ђирић, Ј., *op. cit.*, стр. 603-604.

³¹ Видети: <http://webbrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/06/86/SK122013715.pdf>, приступ 05.11.2013. године

³² Према тврдњи криминолога Сингера у 70% случајева жртва и починилац су се од раније познавали. Цит. Према: Рамљак, А., Симовић, М., *Виктимологија*, Правни факултет Универзитета у Бихаћу, Бихаћ, 2011. година, стр. 200.

нер или бивши партнер.³³ Иако не постоји криминолошка студија која би се доминантно бавила између осталог и односом жртве и извршиоца кривичног дела из домена сексуалне делинквенције, стање у Републици Србији по питању односа жртве и учиниоца највероватније не одступа много у односу на резултате који су добијени у другим државама. Одређене невладина организације, попут Аутономног женског центра, пружају помоћ жртвама силовања, која се огледа у виду пружања бесплатне правне помоћи и у пружању емоционалне подршке.³⁴ Ипак, ово није сасвим довољно како би се превазишле све последице силовања и других кривичних дела из сексуалне делинквенције. Стога је потребно размишљати о увођењу терапеутског модела ресторативне правде, који би био законом регулисан. На тај начин би се спречило другачије спровођење ресторативне правде, у зависности од тога која институција га примењује. Уједно, оптимални резултати били би постигнути законском обавезом центара за социјални рад да спроводе терапеутски модел ресторативне правде, јер они располажу највећим стручним капацитетом за спровођењем једног оваквог поступка. Спровођење терапеутског модела ресторативне правде захтева не само доношење законског текста, већ и доношење одређених правилника у којима би се ближе дефинисао сам поступак ресторативне правде. Такође, стручна лица из центара за социјални рад морају да прођу одређену обуку, како би располагали довољним знањем, с циљем успешног завршетка поступка ресторативне правде код случајева сексуалне делинквенције.

Закључак

Иако је поступак ресторативне правде релативно нов концепт реакције државе на криминалитет, дошло је до тога да бројне државе имплементирају овај поступак у своје кривично законодавство. Реформом кривичног права из 2005. године, Република Србија је прихватила овај концепт, увођењем васпитних налога према малолетницима. Уједно, прописивањем института условног одлагања кривичног гоњења осумњиченог, по члану 283. Законика о кривичном поступку, Република Србија примењује ресторативну правду и према пунолетним лицима.

Без обзира на то што наша држава прати савремене тенденције у кривичном праву, треба нагласити да она у највећем броју случајева примењује ретрибутивну правду, која се огледа у вођењу кривичног поступка и изрицању кривичне санкције, чији је циљ сузбијање дела којима се повређују или

³³ Видети: http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/autonomni_zenski_centar/silovanja_prirucnik_zazene/za%20zenu.htm, приступ 06.11.2013. године

³⁴ Ibidem

угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством, уз занемаривање интереса жртве, што у крајњем случају може довести до секундарне виктимизације и самооптуживања жртве за извршено кривично дело.

Положај жртве силовања и других кривичних дела из области сексуалне делинквенције је посебно специфичан, јер класични облици помоћи жртвама, у виду емоционалне подршке, након извршеног кривичног дела, не остварују резултате који се очекују. Стога је потребно донети законски оквир о имплементацији терапеутског модела ресторативне правде код случајева сексуалне делинквенције, користећи при томе законске оквире држава које су у примени терапеутског модела ресторативне правде највише одмакле. На тај начин Република Србија ће направити велики искорак унапред ка побољшању положаја жртве, стварајући уз то услове да жртва превазиђе стање самооптуживања, због тога што јој се десило.

*Darko T. Dimovski, Ph.D., Assistant Professor
University of Niš
Faculty of Law Niš*

*Miomira P. Kostić, Ph.D., Full Professor
University of Niš
Faculty of Law Niš*

The Application of Restorative Justice in Cases of Sexual Delinquency

Abstract: *Starting from the definition of restorative justice by many writers on the criminal mind, the authors emphasize that there are two models of restorative justice - diversion and therapeutic. While the essence of diversion model of restorative justice is "turning" of the criminal proceedings and the imposition of alternative criminal sanctions, the therapeutic model is reflected in the conviction of the defendant, paying particular attention to the victim, aimed at empowerment and overcoming all the adversity of the crime. Further, the authors present two cases of therapeutic restorative justice model to illustrate its importance. Finally, the authors emphasize the need to introduce a therapeutic model of restorative justice in the criminal legislation of the Republic of Serbia.*

Key words: *restorative justice, sexual delinquency, rape.*

